

SOURCES ON GOING BEYOND THE LETTER OF THE LAW

By Rabbi Dr. Nachum Amsel

These sources are from the book, "The Encyclopedia of Jewish Values" published by Urim, or the upcoming books, "The Encyclopedia of Jewish Values: Man to Man" or "The Encyclopedia of Jewish Values: Man to G-d" to be published in the future.

(1) תהילים קמה:יז

צדיק ד' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו :

(2) משנה אבות ו:א ופירוש רמב"ם,

רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה. זוכה לדברים הרבה... ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן.
חסיד - עושה לפנים משורת הדין.

(3) רמב"ם, הלכות דעות א:ג-ה

שתי קצוות הרחוקות זו מזו שבכל דעה ודעה אינן דרך טובה ואין ראוי לו לאדם ללכת בהן ולא ללמדן לעצמו, ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן או מוכן לאחת מהן או שכבר למד אחת מהן ונהג בה יחזיר עצמו למוטב וילך בדרך הטובים והיא הדרך הישרה. הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם, והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות ריחוק שוה ואינה קרובה לא זו ולא זו, לפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד ומשער אותם ומכוין אותם בדרך האמצעית כדי שיהא שלם... ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה נקרא חסיד, כיצד מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון ויהיה שפל רוח ביותר נקרא חסיד וזו היא מדת חסידות, ואם נתרחק עד האמצע בלבד ויהיה עניו נקרא חכם וזו היא מדת חכמה, ועל דרך זו שאר כל הדעות, וחסידים הראשונים היו מטיין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות, יש דעה שמטיין אותה כנגד הקצה האחרון ויש דעה שמטיין אותה כנגד הקצה הראשון, וזהו לפנים משורת הדין, ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינוניים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו.

(4) רמב"ם, הקדמה לשמונה פרקים ד

...ולזה הענין לא היו החסידים מניחים מתכונות נפשתיים תכונה הממוצעת בשוה, אך היו נוטים מעט לצד היתר או החסר על דרך הסייג והשמירה, רצוני לומר על דרך משל, שהיו נוטים מן הזהירות לצד העדר הרגש ההנאה מעט, מן הגבורה - לצד מסירות נפשו בסכנות מעט, מטוב הלבב - לצד יתרון טוב הלבב מעט, מן הענוה - לצד שפלות הרוח מעט, וכן בשאר הענינים. ואל זה הענין רמזו באמרם, לפנים משורת הדין...

(5) רמב"ם, הלכות יסודי התורה ה:יא

ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם, והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם, ואע"פ שאינן עבירות הרי זה חילול את השם כגון שלקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר, והוא שיש לו ונמצאו המוכרים תובעין והוא מקיפן, או שירבה בשחוק או באכילה ושתיה אצל עמי הארץ וביניהן, או שדבורו עם הבריות אינו בנחת ואינו מקבלן בסבר פנים יפות אלא בעל קטטה וכעס, וכיוצא בדברים האלו הכל לפי גדלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפנים משורת הדין, וכן אם דקדק החכם על עצמו והיה דבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות ונעלב מהם ואינו עולבם, מכבד להן ואפילו למקילין לו, ונושא ונותן באמונה, ולא ירבה באריחות עמי הארץ וישיבתן, ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין, והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם, עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאווים למעשיו הרי זה קידש את ה' ועליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר.

(6) דברים ו:יח ופירוש רש"י

ועשית הישר והטוב בעיני ד' למען ייטב לך ובאת וירשת את-הארץ הטובה אשר-נשבע ד' לאבתך :
הישר והטוב - זו פסרה לפנים משורת הדין:

7) פירוש רמב"ן על דברים ו:יח

... ולרבותינו בזה מדרש יפה, אמרו זו פשרה ולפנים משורת הדין. והכוונה בזה, כי מתחלה אמר שתשמור חקוּתו ועדותו אשר צוּך, ועתה יאמר גם באשר לא צוּך תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו, כי הוא אוהב הטוב והישר:

וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כלם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון לא תלך רכיל (ויקרא יט טז), לא תקום ולא תטור (שם פסוק יח), ולא תעמוד על דם רעך (שם פסוק טז), לא תקלל חרש (שם פסוק יד), מפני שיבה תקום (שם פסוק לב), וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין, וכגון מה שהזכירו בדינא דבר מצרא (ב"מ קח.), ואפילו מה שאמרו (יומא פו.). פרקו נאה ודבורו בנחת עם הבריות, עד שיקרא בכל ענין תם וישר:

8) ויקרא יט:א-ב ופירוש רמב"ן

וַיְדַבֵּר ד' אֱלֹהֵי מֹשֶׁה לְאָמֹר: דַּבֵּר אֶל-כָּל-עַדְת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדוּשִׁים תִּהְיוּ כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ד' אֱלֹהֵיכֶם:

...והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין, א"כ ימצא בעל התאווה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות, שלא הוזכר איסור זה בתורה, והנה יהיה נבל ברשות התורה: לפיכך בא הכתוב, אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי, וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות...באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית, אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי... כי אע"פ שאלו מצות מדבריהם, עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר, שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים:

וזה דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה, כי אחרי אזהרת פרטי הדינין בכל משא ומתן שבין בני אדם, לא תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות, אמר בכלל ועשית הישר והטוב (דברים ו יח), שיכניס בעשה הישר וההשויה וכל לפנים משורת הדין לרצון חבריו, כאשר אפרש (שם) בהגיעי למקומו ברצון הקב"ה. וכן בענין השבת, אסר המלאכות בלאו והטרחים בעשה כללי שנאמר תשבות, ועוד אפרש זה (להלן כג כד) בע"ה:

9) פירוש מגיד משנה על רמב"ם, הלכות שכנים יז:ה

...שתורתנו התמימה נתנה בתקון מדות האדם ובהנהגתו בעולם כללים באמירת קדושים תהיו והכוונה כמו שאמרו ז"ל קדש עצמך במותר לך שלא יהא שטוף אחר התאוות וכן אמרה ועשית הישר והטוב והכוונה שיתנהג בהנהגה טובה וישרה עם בני אדם ולא היה מן הראוי בכל זה לצוות פרטים לפי שמצות התורה הם בכל עת ובכל זמן ובכל ענין ובהכרח חייב לעשות כן ומדות האדם והנהגתו מתחלפת לפי הזמן והאישים והחכמים ז"ל כתבו קצת פרטים מועילים נופלים תחת כללים אלו ומהם שעשו אותם בדין גמור ומהם לכתחלה ודרך חסידות והכל מדבריהם ז"ל ולזה אמרו חביבין דברי דודים יותר מינה של תורה שנאמר כי טובים דודיך מיין:

10) בבא מציעא ל:

דאמר רבי יוחנן: לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה. אלא דיני דמגזיתא לדיינו? אלא אימא: שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו לפנים משורת הדין.

11) תוספות על בבא מציעא ל: ד"ה "לא חרבה"

לא חרבה נו' - ואם תאמר דביומא (דף ט): אמר מפני שנאת חנם וי"ל דהא והא גרמא:

12) בבא מציעא ל:

דתני רב יוסף: (שמות י"ח) והודעת להם זה בית חייהם, את הדרך זו גמילות חסדים, (אשר) ילכו זה ביקור חולים, בה זו קבורה, ואת המעשה זה הדין, אשר יעשון זו לפנים משורת הדין.

13) משלי ב:ב

לְמַעַן תִּלְךָ בְּדַרְךְ טוֹבִים וְאֶרְחוֹת צְדִיקִים תִּשְׁמֹר:

14) דברים ז:ב ופירוש רמב"ן

לא תספו על-הדבֵר אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלא תגִּרְעוּ מִמֶּנּוּ לְשֹׁמֵר אֶת-מִצְוֹת ד' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם:

15) פירוש רמב"ן על דברים ז:ב

לא תוסיפו - כגון חמש פרשיות בתפילין חמשה מינין בלולב חמש ציציות, וכן לא תגרעו, לשון רש"י. וכך אמרו בספרי (ראה) מנין שלא תוסיף על הלולב ועל הציצית ת"ל לא תוסיפו, ומנין שאין פוחתים מהן ת"ל לא תגרעו.... ולפי דעתי אפילו בדא לעשות מצוה בפני עצמה כגון שעשה חג בחדש שבדא מלבו כירבעם

(מ"א יב לג) , עובר בלאו.... מרו כתוב אלה המצות אשר צוה ה' את משה, אלו המצות שנצטוו מפי משה, כך אמר לנו משה ואין נביא אחר עתיד לחדש דבר לכם, ומרדכי ואסתר רוצים לחדש לנו דבר, לא זזו משם נושאים ונותנים בדבר עד שהאיר הקב"ה עיניהם וכו'. הרי שהיתה המצוה הזו אסורה להם, א"כ היא בכלל לא תוסיף עליו, אלא שלא למדנו למוסיף על פי נביא אלא מן הכתוב שאמר "אלה המצות" אין נביא רשאי לחדש בו דבר מעתה. ומה שתקנו חכמים משום גדר, כגון שניות לעריות וכיוצא בהן, זו היא מצוה מן התורה, ובלבד שידע שהם משום הגדר הזה ואינן מפי הקב"ה בתורה:

16) ברכות כא. ורמב"ם, הלכות תפילה י':

ורבי יוחנן אמר: ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו.
...שאם רצה יחיד להתפלל כל היום תפלת נדבה יתפלל...

17) דברים טו: יג-טו

וכי-תשִׁלְחֵנוּ חֲפָזִי מֵעִמָּךְ לֹא תִשְׁלַחֵנוּ רִיקָם: הַעֲנִיֵק תַעֲנִיֵק לֹא מִצִּיאָנֶךָ וּמִגִּרְנֶךָ וּמִיִּקְבֹּךְ אֲשֶׁר בִּרְכָךְ ד' אֱלֹהֶיךָ וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ ד' אֱלֹהֶיךָ עַל-כֵּן אֲנֹכִי מִצִּוֶּךָ אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם:

18) רמב"ם, הלכות עבדים ג: יז

כל המשלח עבדו ואמתו ריקם עובר בלא תעשה שנאמר לא תשלחנו ריקם והרי הכתוב נתקו לעשה שנאמר העניק תעניק לו, אחד היוצא בסוף שש או שיצא ביוכל או במיתת האדון... וכמה נותן לו אין פחות משהו שלשים סלע בין ממין אחד בין ממינין הרבה כשלשים של קנס העבד שנאמר בו יתן לאדוניו, בין שנתברך הבית בגללו בין שלא נתברך שנאמר העניק תעניק לו מ"מ, א"כ למה נאמר אשר ברכך הכל לפי הברכה תן לו.

19) דברים כד: יב-יג

וְאִם-אִישׁ עָנִי הוּא לֹא תִשְׁכַּב בְּעֵבְטוֹ: הָשֵׁב תִּשְׁיֵב לוֹ אֶת-הָעֵבֹט כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב בְּשִׁלְמָתוֹ וּבִבְרָכָךְ וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה לְפָנֵי ד' אֱלֹהֶיךָ:

20) בבא מציעא פב.

מנין לבעל חוב שקונה משכון שנאמר (דברים כ"ד) ולך תהיה צדקה, אם אינו קונה משכון צדקה מנא ליה?

21) ויקרא כה: לה-לו

וכי-יָמוּךְ אַחִיד וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהַחֲזַקְתָּ בוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עִמָּךְ: לֹא-תִקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתִרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אַחִיד עִמָּךְ: אֶת-כֶּסֶףךָ לֹא-תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמִרְבִּית לֹא-תִתֵּן אֶכְלָךְ:

22) מדרש שמות רבה לא: טו

לכך הקב"ה מזהיר בתורה אם כסף תלוה את עמי ואם אינו משלם לך דייך שאני קורא אותו רשע שנאמר (תהלים לו) ליה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן זה הקב"ה שמוזהיר את ישראל ואומר להם אם חבול תחבול שלמת רעך החזירהו לו שלא יצעק לפני שנאמר והיה כי יצעק אלי

23) יבמות קכב, גיטין נ, בבא קמא ח, בבא מציעא סח, בבא בתרא קעו, סנהדרין ג, לב, לב, בכורות י':

... שלא תנעול דלת בפני לויך.

24) שולחן ערוך, חושן משפט כח: יב

חותכין דיני ממונות בעדות שבשטר, אף על פי שאין העדים קיימין, כדי שלא תנעול דלת בפני לויך. (ועיין לקמן סימן ס"א סעיף ב' איזה דבר מקרי שטר, גם לקמן סימן מ"ו סעיף י')

25) פירוש רמב"ן לשמות כא: ג

והנראה בעיני שהוא נכנס במקום הבעל, כי חמלה התורה על האשה והבנים שחייבים תלויין להם מנגד מצפים לידי הבעל, ועתה שנמכר יאבדו בצרתם, ולכן צוה את האדון אשר הוא לוקח מעשה ידיו להיות להם במקומו//וכל זה חמלה מאת השם עליהם...

26) דברים כב: א-ג

לא-תִרְאֶה אֶת-שׁוֹר אַחִיד או אֶת-שֵׂי וְנִדְחִים וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תִּשְׁיֵבם לְאִחִיד: וְאִם-לֹא קָרֹב אַחִיד אֲלֶיךָ וְלֹא יָדַעְתָּ וְאִסְפְּתוֹ אֶל-תּוֹךְ בֵּיתְךָ וְהָיָה עִמָּךְ עַד דָּרַשׁ אַחִיד אֹתוֹ וְהִשְׁבַּתּוֹ לוֹ: וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְחִמְרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל-אֲבֹדֵת אַחִיד אֲשֶׁר-תִּאֲבֹד מִמֶּנּוּ וּמִצִּיאָתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם:

27) בבא מציעא לג. ופירוש רש"י

משנה: אבדתו ואבדת אביו אבדתו קודמת... **גמרא:** מנא הני מילי? אמר רב יהודה אמר רב: אמר קרא (דברים ט"ו) אפס כי לא יהיה בך אביון שלך קודם לשל כל אדם. ואמר רב יהודה אמר רב: כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך. כל המקיים בעצמו כך – אף על פי שלא הטילו עליו הכתוב, יש לאדם ליכנס לפניו משורת הדין ולא ללקק עלי קודם, אם לא בהפסק מוכיח, ואם תמיד מדקדק פורק מעליו עול גמילות חסדים ולדקה, וסוף צילטרך לזכויות.

28) ויקרא יט: טו ופירוש רש"י

לא-תעשו עִנְל בְּמִשְׁפַּט לא-תשא פְּנֵי-דָל וְלא תהַדֵּר פְּנֵי גְדוֹל בְּצִדְקָה תִּשְׁפֹּט עִמִּיתְךָ: לא תשא פני דל – שלא תאמר עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בזין ונמלא מתפרנס בנקיות (ת"כ פרק ז, ב.):

29) ספר החינוך, מצוה עט

שלא יחמול הדיין על החלש והדל בשעת הדין אלא שידין דינו לאמיתו, לא על צד החמלה עליו, אבל ישוה בין העשיר והדל להכריחו לפרוע מה שהוא חייב, שנאמר [שמות כ"ג, ג'] ודל לא תהדר בריבו. ונכפל זה הענין במקום אחר, שנאמר [ויקרא י"ט, ט"ו] לא תשא פני דל, ולשון ספרא [קדושים פ"ד, ב'] שלא תאמר עני הוא זה, ואני והעשיר חייבים לפרנסו, אזכנו ונמצא מתפרנס בנקיות, תלמוד לומר לא תשא פני דל: ושורש המצוה ידוע, שהשכל מעיד בהשוות הדין שדבר ראוי וכשר הוא:

30) רמב"ם, הלכות סנהדרין כ:ד, שולחן ערוך, חושן משפט יז:י'

וכן אסור לבית דין לחוס על מי שנתחייב קנס שלא יאמרו עני הוא זה שלא בכוונה עשה אלא מגבין ממנו כל שיש לו בלא חנינה שנאמר ולא תחוס עינך, וכן בדיני ממונות אין מרחמין על הדל, שלא תאמר עני הוא זה ובעל דינו עשיר הואיל ואני והעשיר חייבין לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בכבוד, על זה הזהירה תורה ודל לא תהדר בריבו, ונאמר לא תשא פני דל... אין לדיין לרחם בדין על דל שלא יאמר עני הוא זה ובעל דינו עשיר וחייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בכבוד ולא להדר פני גדול שאם באו לפניו עשיר וחכם גדול עם עני והדיוט לא יכבדנו ולא ישאל בשלמו שלא יסתתמו דברי בעל דינו ולא יאמר היאך אחייבנו בדין ונמצא מתבייש אלא אפטרנו ואחר כך אומר לו שיתן לו את שלו אלא יחתוך הדין מיד לאמיתו...

31) בבא מציעא כד:

רב יהודה הוה שקיל ואזיל בתריה דמר שמואל בשוקא דבי דיסא, אמר ליה: מצא כאן ארנקי מהו? אמר ליה: הרי אלו שלו. בא ישראל ונתן בה סימן מהו? אמר ליה: חייב להחזיר. תרתי? אמר ליה: לפני משורת הדין. כי הא דאבוה דשמואל אשכח הנך חמרי במדברא, ואהדרינהו למרייהו לבתר תריסר ירחי שתא, לפני משורת הדין. רבא הוה שקיל ואזיל בתריה דרב נחמן בשוקא דגלדאי, ואמרי לה בשוקא דרבנן, אמר ליה: מצא כאן ארנקי מהו? אמר ליה: הרי אלו שלו. בא ישראל ונתן בה סימן מהו? אמר ליה: הרי אלו שלו. והלא עומד וצווח נעשה כצווח על ביתו שנפל, ועל ספינתו שטבעה בים.

32) בבא מציעא ל:

רבי ישמעאל ברבי יוסי הוה קאזיל באורחא, פגע ביה ההוא גברא, הוה דרי פתכא דאופי, אותבינהו וקא מיתפח. אמר ליה: דלי לי. אמר ליה: כמה שוין? אמר ליה: פלגא דזוזא. יהיב ליה פלגא דזוזא, ואפקרה. הדר זכה בהו, הדר יהיב ליה פלגא דזוזא ואפקרה. חזייה דהוה קא בעי למיהדר למזכיה בהו, אמר ליה: לכולי עלמא אפקרנהו ולך לא אפקרנהו. ומי הוי הפקר כי האי גוונא? והתנן, בית שמאי אומרים: הפקר לעניים הפקר, ובית הלל אומרים: אינו הפקר, עד שיהא הפקר לעניים ולעשירים כשמיטה. אלא רבי ישמעאל ברבי יוסי לכולי עלמא אפקרינהו, ובמלתא בעלמא הוא דאוקמיה. והא רבי ישמעאל ברבי יוסי זקן ואינו לפי כבודו הוה רבי ישמעאל ברבי יוסי לפני משורת הדין הוא דעבד.

33) בבא מציעא פג. ורש"י שם

רבה בר בר חנן תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא. שקל לגלימייהו, אתו אמרו לרב. אמר ליה: הב להו גלימייהו. אמר ליה: דינא הכי? אמר ליה: אין, (משלי ב') "למען תלך בדרך טובים". יהיב להו גלימייהו. אמרו ליה: עניי אנן, וטרחינן כולה יומא, וכפינן, ולית לן מידי. אמר ליה: זיל הב אגרייהו. אמר ליה: דינא הכי? אמר ליה: אין, (משלי ב') "וארחות צדיקים תשמר". משלם כוליה – שפשיעה היא, שהרבה במשא של בני אדם. שקולאי – נושאי משאות, וחזרו ליה שלא במקום מדון, ובפשיעה, אי נמי צדיגלא. בדרך טובים – לפני משורת הדין. וארחות לדיקים תשמור סיפיה דקרא הוא.

34) בבא קמא צט:

איתמר: המראה דינר לשולחני ונמצא רע, תני חדא: אומן פטור, הדיוט חייב, ותניא אידך: בין אומן בין הדיוט חייב אמר רב פפא: כי תניא אומן פטור כגון דנכו ואיסור, דלא צריכי למיגמר כלל. אלא במאי טעו?

טעו בסיכתא חדתא, דההיא שעתא דנפק מתותי סיכתא. ההיא איתתא דאחזיא דינרא לרבי חייא, אמר לה: מעליא הוא. למחר אתאי לקמיה ואמרה ליה: אחזיתיה ואמרו לי בישא הוא, ולא קא נפיק לי, אמר ליה לרב: זיל חלפיה ניהלה, וכתוב אפנקסי דין עסק ביש. ומאי שנא דנכו ואיסור דפטירי? משום דלא צריכי למיגמר, רבי חייא נמי לאו למיגמר קא בעי? רבי חייא לפני משורת הדין הוא דעבד כדתני רב יוסף: (שמות י"ח) והודעת להם זה בית חייהם, את הדרך זו גמילות חסדים, ילכו זו ביקור חולים, בה זו קבורה, את המעשה זה הדין, אשר יעשו זו לפני משורת הדין.

35) תוספות על בבא מציעא כד: ד"ה "לפנים משורת הדין"

לפנים משורת הדין -- מאשר יעשון נפקא לן לקמן בפרקין (דף ל:): תימה דלא מייתי קרא הכא כדמייתי לקמן בעובדא דר' ישמעאל ובהגוזל קמא (ב"ק דף ק. ושם ד"ה לפני) בעובדא דרבי חייא במראה דינר לשולחני ונמצא רע ולקמן בסוף פרק האומנין (דף פג.) מייתי קרא אחרינא למען תלך בדרך טובים שהוא מדברי קבלה ושביק קרא דאשר יעשון שהוא מדברי תורה וי"ל דלא מייתי קרא דאשר יעשון אלא במקום שאחרים חייבין והוא פטור כמו במראה דינא דאחרים דבעו למילף חייבים ור"י חייא דלא בעי למילף פטור ולפנים משורת הדין שילם כמו אחרים וכן בעובדא דרבי ישמעאל דזקן ואינו לפי כבודו הוה ועשה לפני משורת הדין כמו אחרים והכא בשמעתין דהדרינהו בתר תריסר ירחי שתא כ"ע פטורים לכך לא מייתי קרא הכא ומ"מ משום לפני משורת הדין בעי ליה לאהדורי כיון שאינו מתחסר ממונא אבל בסוף האומנין (שם) בהנהו שקולאי ששברו לו החבית ועשו לו הפסד גדול משום פנים משורת הדין אין לו להפסיד לכך מייתי קרא למען תלך בדרך טובים:

36) תוספות על בבא קמא ק., ד"ה "לפנים משורת הדין"

לפנים משורת הדין עבד כדתני [רב יוסף] והודעת להם וגו' - והך ברייתא מייתי נמי בפרק אלו מציאות (ב"מ דף ל:): גבי זקן ואינו לפי כבודו ורבי ישמעאל בר' יוסי לפני משורת הדין עבד כדתני כו' אבל בסוף פרק האומנין (שם דף פג.) גבי רבה בר רב הונא דשקלינהו לגלימיהו דהנהו שקולאי לא מייתי לה אלא מייתי למען תלך בדרך טובי ומפ' הר"י מאורלייני"ש דלא שייך לפני משורת הדין אלא בדבר שאחרים חייבין וזה פטור כמו רבי חייא דהכא ור' ישמעאל ברבי יוסי באלו מציאות (שם דף ל:): אבל בההיא דרבה בר רב הונא אין חילוק בינו לבין אחרים ואין נראה דבפרק אלו מציאות (שם דף כד: ושם) אמר דעבד לפני משורת הדין גבי הא [דאבהו] דשמואל אשכחינהו להנך חמרי במדברא אהדרינהו למרייהו לבתר תריסר ירחי שתא ובההיא פטרי כ"ע וי"ל דבהנהו שקולאי לא שייך לפני משורת הדין כיון שעשו לו היזק גדול בפשיעה ששיברו לו חבית של יין:

37) פירוש המרדכי על בבא מציעא רנז

...[דף כד ע"ב] מצא כאן וכו' אמר לו תרתי אמרת הרי אלו שלו והדר אמרת חייב להחזיר א"ל לפני משורת הדין וכו' ואשכחנא נמי בפ' הגוזל בתרא חייב בבא לצאת ידי שמים וכיון דחזינן דהוה כייפי להו הכי כדאיתא ס"פ האומנין גם אן כייפין למיעבד לפני משורת הדין אם היכולת בידו לעשות דתני רב יוסף והודעת להם את הדרך וגו' ואמר ר' יוחנן לא נחרבה ירושלים אלא בשביל שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא עשו לפני משורת הדין וכן פסק הראב"ן ואבי"ה דכייפין להו לעשות לפני משורת הדין: נעשה כצווה על ביתו וכו' נראה לראב"ה הא דלא כייפין התם לעשות לפני משורת הדין אפשר שהמוצא היה עני ובעל אבידה היה עשיר:

38) רמב"ם, הלכות גזלה ואבידה יא:ז

ההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפני משורת הדין מחזיר את האבדה בכל מקום ואע"פ שאינה לפי כבודו.

39) שולחן ערוך חושן משפט רסג:ג

ההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפני משורת הדין מחזיר את האבידה בכל מקום ואע"פ שאינה לפי כבודו.

הגה: ויש חולקין ואוסרין להחזיר הואיל ואינו לפי כבודו, אלא אם רוצה ליכנס לפני מן השורה ישלם מכיסו (טור בשם הרא"ש סימן רעב).

40) פתחי תשובה על שולחן ערוך חושן משפט יב:ו

ויש חולקין - עיין ב"ח [סעיף ד'] שדעתו להלכה כהיש חולקים דכייפין למיעבד לפני משורת הדין אם היכולת בידו לעשות שהוא עשיר, וכתב, וכן נוהגים בכל ב"ד בישראל לכוף לעשיר בדבר ראוי ונכון ואע"פ שאין הדין כך. ואפשר דהר"י ירוחם בשם הרא"ש נמי לא קאמר אלא באינו עשיר כו', עד ופוק חזי מאי עמא דבר, ע"ש. וכן משמע דעת הש"ך לקמן סימן רנ"ט סק"ג ע"ש. ועיין בתומים סק"ד שכתב דהך כפיה היינו בדברים, שאומרים לו חייב אתה לעשות כן ואם אינך שומע אתה עבריין, אבל כו"ע מודים דאין כופין בשוטים ונידוי וכדומה כיון דאין שורת הדין כך כו', ומעתה י"ל דגם הרא"ש מודה לזה ואין כאן מחלוקת כלל, ע"ש. וכ"כ בתשובת שבות יעקב ח"א סי' קס"ח, ודלא כתשובת צמח צדק סי' פ"ט דמסיק להלכה דכופין ע"י שמתא, וזה אינו ע"ש. ועיין בתשובת חתם סופר חיו"ד סי' רל"ט הזכיר שם דברי הצמח צדק

סי' פ"ט הנ"ל, ומשמע קצת שמסכים עמו, ע"ש. ועיין בתשובת שב יעקב חאה"ע ס"ס כ"ט כתב על נידון דשם, דמה שרצה רב אחד לחייב הבע"ד משום לפניו משורת הדין ואפילו לכוף, ע"פ דברי הבי"ח שכתב דנוהגין בכל ב"ד לכוף לעשות דבר ראוי ונכון כו', אין דעתי מסכמת עמו כלל, חדא, דהבי"ח גופיה לא כתב כך אלא בעשיר כו'. ועוד, הלא רמ"א העתיק כל המנהגים, ובמקום שיש מנהג כתב וכן נוהגין, וכאן הביא שתי דעות, דעה אחת בסתם ואח"כ ויש חולקין, וידוע היכא שכתב כן דעה ראשונה היא עיקר, ואפילו בדין גמור היכא דיש מחלוקת אין מוציאין מהמוחזק, ואפילו אחר הרוב דעות אין הולכין דיכול המוחזק לומר קים לי, והכא הוא איפכא דרוב דעות דפסקו דאין כופין הם עיקר כו', ובפרט בזה"ז ח"ו ליתן רשות לב"ד לילך אחר הסברות כדי לכוף להוציא ממון לפניו משוה"ד, ע"כ אין דעתי כלל עם הרב הנ"ל כו', עכ"ד. ואפשר דגם הוא ז"ל לא קאמר אלא לפי מה שנראה דעת הבי"ח לכוף בשוטיין או ע"י שמתא, אבל בדברים לבד גם הוא מודה, ובפרט היכא שנזכר בפוסקים שחייב לפניו משוה"ד, ועיין מה שכתבתי לקמן סימן רנ"ט [סק"ג]:

41) ספר מצוות קטן, מט

לעשות לפניו משורת הדין דכתיב "אשר יעשון" (שמות יח). ואמר רב' יוחנן לא נחרבה ירושלים אלא על שדנו בה דיני תורה. אלא דיני דמניסת לדידינו בה בתמיה, אלא על שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא עשו לפניו משורת הדין.

42) פירוש בן יהודע על בבא מציעא ל:

... שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו לפניו משורת הדין. קשא וכי בשביל שלא נהגו במידת חסידות תחרב ירושלים, ולמה אינו תולה החרבן בעבירות חמורות שהיה בידם, וכבר צווחו קמאי בזה. ונ"ל דאמרו רז"ל [ברכות כ' ב'] אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, כתיב אשר לא ישא פנים, וכתוב ישא ה' פניו אליך, אמר להם אני כתבתי בתורה ואכלת ושבעת וברכת, והם דקדקו על עצמן עד כזית, נמצא ישראל אם יעשו לפניו משורת הדין אז מדה כנגד מדה, יעשה הקב"ה עמהם לפניו משורת הדין, ואין מענישם כפי חיובם על עבירות שבידם. ולכן כיון דלא עבדו לפניו משורת הדין, חרבה ירושלים על עבירות חמורות שבידם, וכמדומה לי דכיוצא בזה תירצו בספרי הראשנים ז"ל:

43) פירוש הרא"ש על בבא מציעא, פרק ב: ז, כא,

אשר יעשו לפניו מש"ה. ולא דכייפי ליה דאין כופין לעשות לפניו מש"ה...
... ויראה לי כיון שפטרה תורה את הזקן שאין לו לזלזל בכבודו איסור הוא לגבי ידיה שמזלזל לכבוד תורה במקום שאין חייב. ומשום ספק ממון חבירו אם הוא מחויב בו לא יזלזל בספק איסור. והחכם שבא לעשות לפניו משורת הדין יוותר מממונו ויעשה כמו שעשה רבי ישמעאל ב"ר יוסי. אבל אין לו רשות לזלזל בכבודו... לפניו משורת הדין הוא דעבד. דתני רב יוסף והודעת להם זה בית חייהם וכו'. אמר רבי יוחנן מפני מה חרבה ירושלים מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא עשו לפניו משורת הדין:

44) בית יוסף על טור חושן משפט יב

כתב רבינו ירוחם (נ"א ח"ד ט:): בשם הרא"ש (ב"מ פ"ב סי' ז) אין כופין על לפניו משורת הדין ופשוט הוא בעיני. ותמהני על מה שכתב המרדכי בפרק שני דמציעא (סי' רנז) דכייפינן למעבד לפניו משורת הדין ומהנד עובדי (ב"ק קיח, ב"מ כד: פג.) דמייתי ראייה מינייהו לא נזכר בהם כפיה עיין במהרי"ק שורש (ט"ו) [לענף ג]:

45) שולחן ערוך חושן משפט רסג:

ההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפניו משורת הדין מחזיר את האבידה בכל מקום ואע"פ שאינה לפי כבודו.
הגה: ויש חולקין ואוסרין להחזיר הואיל ואינו לפי כבודו, אלא אם רוצה ליכנס לפניו מן השורה ישלם מכיסו (טור בשם הרא"ש סימן רעב).

46) שולחן ערוך חושן משפט רנט:ה

אע"פ שמן הדין במקום שרוב עכו"ם מצויים אפילו נתן ישראל בה סימן אינו חייב להחזיר, טוב וישר לעשות לפניו משורת הדין להחזיר לישראל שנתן בה סימן. ואם הוא עני ובעל אבידה עשיר אין צריך לעשות לפניו משורת הדין.

47) שולחן ערוך חושן משפט ערב:ג

וכן אם היה זקן שאין דרכו לפרוק ולטעון הואיל ואינה לפי כבודו פטור (טור ס"ח), זה הכלל כל שאילו היתה שלו היה פורק וטוען הרי זה חייב לטעון ולפרוק בשל חבירו, ואם היה חסיד ועושה לפניו משורת הדין, אפילו היה הנשיא הגדול וראה בהמת חבירו רובצת תחת משאה של תבן או של קנים וכיוצא בהם פורק וטוען עמו, ויש חולקין בזה כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רסג (טור ס"ט בשם הרא"ש).

48) רמ"א על שולחן ערוך חושן משפט יב:ב

...ואין בית דין יכולין לכוף ליכנס לפניו משורת הדין אע"פ שנראה להם שהוא מן הראוי (ב"י בשם ר"י ובשם הרא"ש) ויש חולקין (מרדכי פרק ב' דמציעא) .

49) בית חדש על שולחן ערוך, חושן משפט יב:ד

איתא בסוף האומנים (ב"מ פג א) בעובדא דרבה בר בר חנא דתברו ליה הני שקולאי חביתא דחמרא שקל לגלימיהו אתא (א"ל) [אמר] לרב אמר ליה הב להו גלימיהו אמר ליה דינא הכי אמר ליה אין למען תלך בדרך טובים (משלי ב כ) ומייתי לה רבינו לקמן בסימן ד"ש (ס"א). ופירש רש"י בדרך טובים לפניו משורת הדין עכ"ל. משמע דרב הוה כייף ליה לרבה בר בר חנא דאם לא כן מאי קאמר ליה דינא הכי אם לא בא לכופו ואף על גב דהתוספות פרק הגוזל קמא (ב"ק ק א ד"ה לפניו) ופרק אלו מציאות (ב"מ כד ב ד"ה לפניו) פירשו דמשום לפניו משורת הדין לא הוה ליה להפסיד אלא מקרא דלמען תלך בדרך טובים מכל מקום בעל כרחך שמעינן דכופין על דבר שאינו חייב בו מן הדין וכן במצא ארנקי בשוק בפרק אלו מציאות (שם) דקאמר חייב להחזיר משום לפניו משורת הדין לפחות משמע חייב להחזיר בבא לצאת ידי שמים כדאמר פרק הגוזל בתרא (ב"ק קיח א) אמתניתין דהאומר לחבירו גזלתך וכו' דחייב בבא לצאת ידי שמים דאם לא כן מאי חייב ולכן פסק המרדכי (ב"מ סי' רנז) דכייפינן ליה למיעבד לפניו משורת הדין אם היכולת בידו לעשות שהוא עשיר ושכן פסק ראב"ן (ב"מ עז ע"ד) ואבי העזרי וכן כתב באגודה פרק אלו מציאות (סי' לד) וז"ל חייב להחזיר משום לפניו משורת הדין וכן אנו נוהגים להחזיר וכן פסק ראב"ן וראב"י דכייפינן להחזיר היכא דהמוצא עשיר עכ"ל. מיהו בית יוסף (מחו' ה) הביא דברי הר"ר ירוחם בשם הרא"ש דאין כופין על לפניו משורת הדין וכתב וז"ל ופשוט הוא בעיני ותמהני על מה שכתב המרדכי דכייפינן למיעבד לפניו משורת הדין דהנך עובדי דמייתי ראייה מינייהו לא נזכר בהם כפייה עכ"ל וליתא אלא הנהו עובדי מיירי בכפייה כדפירשתי וכן נוהגים בכל בית דין בישראל לכוף לעשיר בדבר ראוי ונכון ואף על פי שאין הדין כך ואפשר דהר"ר ירוחם בשם הרא"ש נמי לא קאמר אלא באינו עשיר והיכא דאיתא לזה הפסד ממונו אפילו באינו עשיר הוה ליה מדת סדום דזה נהנה וזה לא חסר והכל מודים דכופין כדאיתא סוף פרק קמא דבתרא (סוף דף י"ב) ובפרק גט פשוט (שם דף קס"ח א) ואפשר דמכאן דקדק הר"ר ירוחם דדוקא על מדת סדום כופין אבל בדאיכא הפסד ממונו אין כופין מיהו יש לומר דאין זה אלא באינו עשיר ופוק חזי מאי עמא דבר ומהר"ק בשורש תשיעי (ענף ג) האריך בדין כפייה על מדת סדום :

50) שו"ת צמח צדק (הקדמוני) פט

באחד שאבד ממנו על הדרך ארנקי ומעות בתוכו במקום שרוב גוים מצויים שם שהיו נוסעים מן היריד הרבה גוים וגם מקצת יהודים היו נוסעים ומצאו ישראל ונדע אחר כך שמצאו ישראל בא זה ותובעו שיחזיר לו אבידתו ונותן סימן בארנקי וגם נתן סימן במנין המעות שבתוכו וזה טוען שמצאו במקום שרוב גוים מצויים ואינו חייב להחזיר חזר זה וטען שמצאו קודם שנתיימש שהרי היה עומד וצווח ורודף אחר אבידתו וחוזר לאחוריו הוא וכמה אנשים עמו שהיו מחפשים על הדרך והיו חוקרים מן כל העוברים אחריהם מהעיר אם לא מצאו הארנקי וכל היום ההוא היה חוקר ודורש אחר אבידתו כידוע לכל אם כן מצאו זה קודם שנתיימש וצריך להחזיר :

... אבל מכל מקום נראה אם זה שמצא הארנקי אינו עני צריך להחזיר לזה הארנקי עם המעות משום לפניו משורת הדין וכייפינן אלפניו משורת הדין דהכי כתב המרדכי אהא דאמר בפרק אלו מציאות רב יהודה הוה שקיל ואזיל בתריה דמר שמואל בשוקא דבי דייסא אמר ליה מצא כאן ארנקי מהו אמר ליה הרי אלו שלו בא ישראל ונתן בה סימן מהו א"ל חייב להחזיר ומסיק לפניו משורת הדין וכו' כתב המרדכי וז"ל ואשכחנא נמי פרק הגוזל בתרא חייב בבא לצאת ידי שמי' וכיון דחזינן דהוה כייפי להו להני כדאית' סוף פרק האומנין. גם אנו כייפינן למיעבד לפניו משורת הדין אם היכולת בידו לעשות וכו' וכן פסק ראב"ן ואבי העזרי דכייפינן להו לעשות לפניו משורת הדין ותו התם במרדכי אהא דרבא הוה שקיל ואזיל בתריה דרב נחמן בשוקא דגלדאי וכו' אמר ליה מצא כאן ארנקי מהו אמר ליה הרי אלו שלו ומסיק נעשה כצווח על ביתו שנפל כתב המרדכי וז"ל נראה לראב"י הא דלא כייפינן התם לעשות לפניו משורת הדין אפשר שהמוצא היה עני ובעל אבידה היה עשיר עכ"ל הרי מבואר דכייפינן על לפניו משורת הדין :

51) שדי חמד, מערכת הלמ"ד, כלל כט

לפנים משורת הדין אם כופין לעשות דבר שהוא לפניו משורת הדין עיין להמרדכי בבבא מציעא פרק ב' אות נז"ר הביא מכמה עובדי בש"ס ומכללם מה שאמרו בפרק האומנים פ"ג ע"א ומרן הבית יוסף ת"מ סי' י"ב כתב דאין ראייה מהנהו עובדי ע"ש ולפי הנראה נעלם דבר זה מהרב שנות ימין ח"א ד' ט"ז ע"א דמעובדא דהאומנים הנ"ל בא ללמד דכפה רב לרבה בר בר חנה משום לפניו משורת הדין והרב בית חדש שם חולק על מרן וסובר דכופין על לפניו משורת הדין והחזיק על ידו הרב צמח צדק בסי' פ"ט ועיין להגאונים שבות יעקב ח"א סי' קס"ח חתם סופר יורה דעה סוף סימן רל"ט והגאון בתומים שם סק"ד אַן חילק בין כפיה בדברים לכפיה בשוטים... וכתב עוד בגנזי חיים דלפנים משורת הדין הוא כמו הדור מצוה עד שלישי... ואם מה שצריך לעשות לפניו משורת הדין הוא מן התורה כתב שם (בגנזי חיים) דלפי מה שאמרו בבבא מציעא ד' ל' ע"ב לא חרבה ירושלים אלא על שלא עשו לפניו משורת הדין צריך לומר שהוא מן התורה שאם לא כן לא היו ראויים לעונש גדול כזה... ואם כן בלפנים משורת הדין שאמר ר' יוחנן

שחרבה ירושלים על שלא עשו לפני משורת הדין שפיר יש לומר שהוא מן התורה לפי סברא זו אלא דלפי דברי התוספות שם שהקשו על זה (בד"ה לא תרבה) דביומא אמרינן שמפני שנאת תנם תרבה ותירצו דהא והא גרמא נראה דנחלשה ראייה זו כמובן.

52) שו"ת מנחת יצחק, חלק ה: קכא

... הביאו פלוגתת הפוסקים, אם כופין על לפני משורת הדין, והב"ח שם הוכיח מדברי הש"ס הנ"ל דכופין, וסיים ופוק חזי מאי עמה דבר, וציין לדבריו בש"ך שם (סק"ח), וכנראה דס"ל כן להלכה, וכן כתב בפת"ש שם (סק"ז), דכן משמע דעת הש"ך (סי' רנ"ט סק"ג), וכן נראה דס"ל רוב הפוסקים שהביא הפת"ש שם (ובסי' רנ"ט) להלכה למעשה, אלא דפליגי אם כופין רק בדברים או גם בשוטי ונידוי ע"ש, ובתשו' חת"ס (חיו"ד סי' רל"ט אות ט') מבואר, דכופין אף את הציבור לקיים ועשית הישר והטוב ע"ש, ואף דמבואר שם בפוסקים לחלק בין עשיר לעני, וכפי מש"כ כ"ת, הקהל שם בגדר עניים, מ"מ זה נגד הכלל דאין עניות הציבור, ועוד הרי בתשו' צמח צדק (סי' פ"ט) כתב להוכיח מדברי המרדכי, לענין מה דכופין באבידה על לפני משורת הדין, דכל שהמוצא אינו עני, אע"ג דלאו עשיר היא צריך להחזיר, וכופין אותו על לפני משורת הדין, וא"כ אף אם הקהל אינם עשירים, אבל בודאי לא היו בכלל עניים. והנה בתשו' צ"צ שם כתב עוד בנידונו, דהיכא דהמוצא אינו עני, אף אם בעל אבידה הוא עשיר, וכן נמי אם אין בעל אבידה עשיר, אע"פ שהמוצא עני, כפינן ל"י על לפני משורת הדין, דדווקא בדאיכא תרתי למעלייתא, שהמוצא עני ובעל אבידה עשיר, התם דלא כפינן ל"י על לפני משורת הדין, אבל כשאין המוצא עני, אע"פ שבעל אבידה הוא עשיר, או שהמוצא עני, אלא שגם בעל אבידה לאו עשיר הוא, כפינן ל"י על לפני משורת הדין עכ"ל, וצ"ע אם לומר כן גם במקו' אחר בתובע ונתבע בשאר עניים, היכא דשייך לפני משורת הדין, וי"ל דדווקא באבידה אמרינן כן, דסוף כל סוף אינו מחזיר רק ממון מחבירו, משא"כ בשאר מקו' וק"ל ואכמ"ל, והנה בודאי שדבר כזה למכור הכלי אומנות שעיקר פרנסתו מזה, אף שניתן לו מאותו המין חפצים אחרים, שאינם רגילים היום בזה, נראה בעיני העולם כענין אכזריות, אבל לעומת זה, אין להקהל לוותר על החוב המגיע להם, ע"כ לדעתי יש לכ"ת לעשות איזה סדור לצאת גם את הלפנים משורת הדין, אם לא שיש אומדנא דמוכח דיש לו להקצב ממון לשלם, רק שמערים לומר דאין לו, דאז בודאי יקוב עליו הדין את ההר. והנני בזה ידידו ד"ש וחותרם בכל חותמי ברכות יצחק יעקב ווייס.

53) שו"ת שבות יעקב, חלק א: קסח

... מבואר בש"ע סי' י"ב שני דעות אי כופין על לפני משורת הדין או לא דדעת המרדכי פ' אלו מציאות דכופין על לפני משורת הדין והרא"ש ורבינו ירוחם הובא בב"י סי' זה דאין כופין והב"ח מסיק עיקר להלכה דכופין וכ"פ בתשובת צ"צ סי' פ"ט וכתב דאף הרא"ש דפסק דאין כופין היינו ע"י שוטי או בהורדת נכסים אבל ע"י שמתא כופין כן מסיק להלכה איברא דבריו תמוהין מאוד דאי אין כופין ע"י שוטי מכו"ש ע"י שמתא דחמיר מנגיד' כמבואר בח"מ סי' ח' כאשר הארכתני בזה בספרי ישועת יעקב שם וכה"ג כתב המרדכי פ' המדיר בכל הני דקתני כופין לא כפינן אלא בדברים בעלמא ולא בשמתא דחמיר מנגידא ואמרינן בפ' כל הנשבעין גבי שמתא לינקט בכופסיה וכולי ויותר תמוה על הב"י ותשובת צ"צ שם שנעלם מהם סוגיא דש"ס דכתובת פ' נערה דף נ"ו /נ"ו ע"ג גבי כותב נכסיו לבניו ועשתיהו לזניה יע"ש בפרש"י ותוספת לשם דכופין על לפני משורת הדין היינו בדברים בעלמא והמרדכי פ' המדיר כתב בש' ר"ת כגון לגזו' עליו שלי' ליש' וליתן עמו וכה"ג אבל לא ע"י מלקו' ושמת'.

54) שו"ת פאת שדך, חלק א: קנה

... דמוכח מהכא דדבר שהוא משורת הדין שאר אינשי הוא דין לגבי אדם חשוב והביא ראייה דקהל יש להם דין אדם חשוב ולא שמעתי הראיה...
... דלכו"ע כופין בדברים רק שלא נתברר לנו יפה בדבר שלא נאמר נהדיא בפוסקים שהוא חייב אם כופין בדברים קשים כגון הלבנת פנים ברבים ולענ"ד מסתברא דכופין אף בכה"ג...
... ולפי מש"כ הגר"א דרבים עבדי דינא לנפשיהו דומיא דצורבא מרבנן צ"ל דרבים נמי חייבין ליכנס לפני משורת הדין בכל דבר הראוי לכך כמו צורבא מרבנן (דגנאי הוא לרבים להעמיד דבריהם על ד"ת שעל כך חרבה ירושלים) דאי לא תימא הכי היאך יהיו נאמנים למיעבד דינא לנפשיהו אטו רבים לא חשידי תדע דמיתברי בי עשרה וגנבי כשורא כמ"ש בקידושין דף פ' ע"ב מיהו הלכה למעשה צ"ע אם יש לסמוך על חידוש זה ואפשר שהגאון ז"ל לא נתכוין לומר פירושו וחידוש הדין שלו הלכה למעשה ועיקר טעמו היה משום דקיי"ל דכופין בדברים ליכנס לפני משורת הדין.

העולה לדינא:

א) אין ב"ד יכולין לכופ' ליכנס לפני משורת הדין אע"פ שנראה להם שהוא מן הראוי.
ב) ב"ד כופין בדברים קשים כגון הלבנת פנים ברבים ליכנס לפני משורת הדין במקום שנזכר בפוסקים שחייב לעשות לפני משורת הדין ואם לא נזכר להדיא בפוסקים אבל נראה להם שהוא מן הראוי כופין בדברי תוכחה והתעוררות רחמים ואי לא סגי בהכי נלענ"ד דרשאין לכופ' אף בדברים קשים.
ג) אם נראה לב"ד צורך שעה לכופ' כופין ע"י טובי העיר או כדומה אחר שנגמר הדין בב"ד ודוקא ברשות ב"ד חשוב העוסק בתקון העולם ובמילי דמתא.

ד) ואי לא סגי בהכי לכוף ע"י טובי העיר אף ב"ד עצמן רשאי לעשות כן לעתים רחוקות לצורך שעה ודוקא ב"ד חשוב וכנ"ל ודוקא אחרי שכבר גמרו הדין ואמרו איש פלוני חייב איש פלוני זכאי ולענ"ד מצוה היא שלאחר גמר דין יעמדו.

55) השובט מ' אלון, ע"א 350/77 כיתן נ' וייס, פ"ד לג(2) 810, 785; קליינמן, בע' 472 (מתוך מאמר של מיכאל ויגודה "לפנים משורת הדין")
אין כופין על האדם לנהוג לפנים משורת הדין, והדבר מסור ליוזמתו ולרצונו של בעל הדין.

56) פרשת כיתן, עמ' 811. לגישת השובט אלון בכללה, ראה קליינמן, עמ' 475-472 (מתוך מאמר של מיכאל ויגודה "לפנים משורת הדין").
מן הראוי... שבנסיבות מסוימות... נביע את דעתנו ונחזיר לתודעתם של המתדיינים, שבנסיבות מסוימות מן הראוי לילך לפנים משורת הדין ממושב ב"ד וישבו במקום אחר כדי לכוף לעשות לפנים משורת.

57) שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן טו, חלק ד סימן ה, אבן העזר חלק ב סימן יג
...ובדבר יין שרף שמערבים בהם קצת יין לטעם או צבע, שקוראים בלענדעד הנה בספרי על יו"ד ח"א סי' ס"ב - ס"ד התרתי משום שבטל בששה, אבל מ"מ טוב שהרבנים ירשמו איזה י"ש בלענדעד בשביל **בעלי נפש הרוצין להחמיר**, שיש איזה טעמים להחמיר כמפורש שם, אבל יותר מזה יראה לרשום איזה מינים אין בהם חשש חמץ.

...ועיי בכל המקומות הנ"ל שלגבי **חומרת בעלי נפש** בזה, דייק בלשונו ולא כתב להחמיר וליקח חלב ישראל, שכן לדעתו גם חלב החברות הוא חלב ישראל לדינא, אלא כתב להחמיר וליקח חלב שישראל רואה בשעת החליבה), אף אם גם בטאראנטא איכא איסור מדיני המדינה, ולא בשביל יוקר מעט.

ובדבר לעשות איזה שמחה בימי איד של הנכרים אם הוא מצד אמונתם, אם בכוונה מחמת שהוא יום איד אסור מדינא ואם בלא כוונה יש לאסור מצד מראית העין, וסעודת מצוה כמילה ופדה"ב יש לעשות אפילו בימי איד שלהן, דאין לאסור בשביל מראית עין סעודה המחוייבת, אבל סעודת בר מצוה טוב לדחות על יום אחר, ואף נישואין יש לקבוע לכתחלה על יום אחר. ויום ראשון משנה שלהם וכן טענקס גיווינג אין לאסור מדינא **אבל בעלי נפש יש להם להחמיר**.

58) ספר שמירת הלשון, שער הזכירה, פרק ב
ואם מדתו תמיד להתנהג עם אנשים, שלא לומר להם פלוס משלו ושלם לרחם עליהם, הוא מגביר בזה למעלה את מדת הדין על העולם וגם לעצמו, דבמדה שאדם מודד - בה מודדין לו, ואין מותרין לו פלוס ממעשיו. וזהו פונת מאמרם ז"ל (בבא מציעא דף ל:), "לא חרבה רשעים, אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה", דלקאורה, הלא ה"ה להם פמה עונות כמו שפירש בפתוב. ולפי זה נחא, דאם ה"ו מעבירין על מדותיהן, ה"ה הקדוש ברוך הוא מוחל להן גם כן, אבל הם העמידו דבריהן שלא לומר פלוס לחבריהן מכפי גדר הדין, לכן דקדק הקדוש ברוך הוא גם כן אחריהן (כמו שפתוב בספר תולדות אדם):

59) ברכות ז.
מכאן שהקדוש ברוך הוא מתפלל. מאי מצלי? אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי, ויגולו רחמי על מדותי, ואתנהג עם בני במדת רחמים, ואכנס להם לפנים משורת הדין.